

# ARANZADI - UNAMUNO'TAR TELEFORO \_\_\_\_\_ (1860-1945)

Aurten betetzen da euskaldun jakintsu au jaio zaneko eungarren urtea. Bergara erriak ipiñi zion lenengo seaska. Baiña zenbatek dakite Aranzadi'ren berri euskaldunen artean? Zoritxarrez, inor gutxik. Ori gertatzen zaigu euskaldunoi, ez ditugula ezagutzen gure "gizonak". Bai, orrelaxe diot: gure "gizonak". Orain eun urte sortu ziranak, eta oraintxe bertan itzaltzen ari zaizkigunak.

Lan ontan Buska Isusi'tar Joxe Mari jaunak aurreko ilbeltzean argitaratu zuan artikuluari jarraituko diot.

Berak aitortzen digunez, ez omen zuan ezagutu euskaldun jakintsu aundi au, baiña alare bereganako begirunerik agurgarrienaz, bere adiskiderik onena izan balitz bezela eskeintzen dio bere idaz-lana. Gaiñera biak langintza batekoak izatea tokatu da.

Aranzadi'ren izena ezaguna da Europa'n zear. Eta eusko edesti-aurrea (prehistoria), antropologia edo folklorea ikasten asten danak, bere lanekin topo egingo du.

Gizon azkarra ta argia zen, zorrotza ta langillea. Miguel Unamuno filosofoaren lengusua zan eta ark bezela lan asko egin du gure jakintza ta kulturaren alde.

Telesforo jaunari dagozkion anedotak eunka dira. Jazten etzan, ai danez, dotorea; soinez melar eta igarra, ta jenio bizikoa.

Bere lan izugarriak gure aldizkari eta kanpokoetan gelditzen dira. Bere dibujoak ikusgarriak dira. Ugariak ditu besteekin alkartasunean egindako lanak. Batez ere, Eguren zanarekin eta oraindik, Jaungoikoari eskerrak, bizirik degun Barandiaran'tar Joxe Miguel apaiz jaunarekin batean egindako lan ederrak.

Aranzadi'k benetako bokazioa, deia, izan zuan bere jakintza lanetarako. Apaiz bat bezela konsagratua egon zan jakintza gauzetarako, lurreko ondasunen gora-beerak alde batera utzita.

Jakintzako leialtasunak eskatzen zionez, etzan beñere geiegizkorik esatera ausartu, baidetik beti gutxiagokora jotzen zuan bere afirmazioetan. Ez baidute orrela egin jakintzu guziek. Eta orregatik bere lan aundiak eta asmakizunak ez ditu inork zalantzetan ipini, beste zenbait alderdietan azaldu diranak bezela. Etzuan inoiz ere errexenera jotzen. Gauzak argi ta garbi agertzen etziran artean, ixillik egon oi zan, eta ondo aztertu ondoren bakarrik erakusten zuan egia, arkitu bezela.

Bear bada berak asko uste izan gabe gaia ugari utzi die ondorengoei, euskaldunen leen-jatorria nundik norakoa izan dan jakin nai dutezentzat.

Aranzadi'k etzuan gaiztetsi ezertso ere jakintza galetan, danetan arkitzen zuan zerbait jakingarri. Barandiaran eta Eguren jaunekin egin zitun eusko-edesti-aurrearen azterketak gerokoentzat giltza arrigarri bat bezela izango dira.

Millaka euskal buru-ezur neurtu zitun; gure "uztarriaren" zabal-bidea (noraiñokoa) biltzen saiatu zan, gure "gurdiarena" bezela; gure mendietako zizak klasifikatu zitun, eta eztabaida gogorak euki zitun gure abere ta landareen izenetzaz. Esaterako, "katamotz" itzak "tigre" esan nai duala entzuteak bere onetik ateratzen omen zuan. Gure aurrak jolaserako erabiltzen dituzten kurkulux (tabak) eta perinqlak aztertu ziran, eta orrela beste amaika gauza.

Eun-urteak ondoren praktikurik izan nai badute, zerbait tajuzkorik egin bearra dago. Ai

danez, Aranzadi beraren izeneko Elkargoak ba-du Telesforo zanaren omenez zerbait aintzagarri egiteko asmoa. Bere bizitzaren berri emanaz liburu bat eskeintzeko asmoa du, omen-agiri bat bezela. Ederki. Merezi du-ta bergarar jakintsu onek.

Joxe Mari Buska jaunak berak agertzen du kezkatxoa. Oraindik orain jakin omen du "Prehistoria sekzioari" -Joxe Miguel Barandiaran apaiz jauna du buruzagi, gure aberritik kanpora ezagunak diranen artean jakintsu bakarretakoa bera- ba, "edesti-aurreko" sail orri len 25.000 pesetako zeukan zubentzioa, 5.000 pesetara jetxi omen diote. "Ori jakin da bi egunera, Iparamerikar batekin nintzan maian -dio Joxe Mari jaunak-, eta ari giñala ari giñala, munduko kultura arazoetan sartu giñan. Nik 5.000 peseta auen gora-beera aitatu nionean, biotza gelditzera zijoakiola uste nuan.

"Berak auxe esan zidan: 83 dolar Europa' ko erririk zaarrenaren prehistoria aztertzeke...! Ezin zuan siñistu. Ta ala zion: Ameriketako edozein unibersidadeetan arkituko dezute ortarako dirua.

"Ain zuzen ere, ez dira txanponak bear bearrezkoenak ortarako, baizik gogo-zabaltasuna (konprensioa) ta inguru-giroa (ambientea) edo zaletasuna. Gure aurrekoen ezurrak eta arriak or egongo dira beren ar-zuloetako pakean, bere atezaiak xaguxarrak dituztela.

"Lurpetik ateratzen baditugu, bear bezela egin dezagun, aztertu ta Museoetan ipintzeko; baiña ez dezagula Museoak itxi bearrik izan, bertan jarritako ezurrak izenik gabe daudelako."

Aranzadi'k Barcelona'n igaro zituan bere urterik oparoenak; bere lanak sari asko sortu zizkioten, bai Madriden eta bai Paris'en. Lan batzuk alemanera itzuli dizkiote. Munchen'go Antropoloji-Elkargoaren Urgazle zan.

Azurmendi'tar Yon  
-Arantzazu'koa-